

Božje stvaranje evolucijom¹

Josip Balabanić, Zagreb
josip.balabanic@gmail.com

Uvod

Prva rečenica *Vjervanjanja apostolskog* glasi: *Vjerujem u Boga Oca, svemogućega, stvoritelja neba i zemlje, svega vidljivoga i nevidljivoga*. Teza je ovoga izlaganja da kršćanin može danas još dublje i sadržajnije vjerovati istinu o Bogu stvoritelju svemira, svega živoga i neživoga, dakako, uključivši i čovjeka, ako je upoznat s rezultatima suvremene znanosti o postanku svijeta prirode i čovjeka, ako mu je poznato što kozmologija govori o evoluciji kozmosa, a biologija o evoluciji života. Može se pomišljati da dinamičan evolucijski pogled na prirodu i čovjeka, kao nezgotovljenu stvarnost u procesu postanka, može biti inspirativan za kršćansku teologiju utjelovljenja, nauk o spasenju i duhovnost.

Ovo predavanje ima za cilj potaknuti na razmišljanje o mjestu i zadaćama koje imamo u Božjem stvaranju, tome neprekidnom procesu postanka kojega smo i dio i aktivni sudionici.

Temu ćemo obraditi u četiri dijela. Zapitat ćemo se (1) što je stvaranje (teološko-filozofski pogled); zatim, pogledati (2) što to znači kad znanost kaže da je svijet započeo i da se od svoga početka, prije oko 13 milijarda godina, neprekidno razvija (znanstveni pogled); po tom, promisliti (3) što za vjernika može značiti tvrdnja da je Bog i nas ljude stvorio evolucijom te da smo i danas kao pojedinci i društvo – u evoluciji (stvaranje i naša duhovnost, duhovni pogled); i, najposlije, (4) kratko razmisliti o ulozi Crkve u svijetu koji se razvija.

1. Što je stvaranje – teološko-filozofski pogled

Prvo, sve tri abrahamske religije jednodušne su u vjerovanju da ontološki postoji samo Jedan, Apsolutni, Vječni – Počelo bez počela, Bog Staroga i Novog zavjeta, Bog Objave. On Prvi i Jedini *postoji* uistinu i jednostavno, a sve stvoreno može biti ili jest samo u njemu, svome Početku i u *ovisnosti* o njemu. Bog stvoritelj nije dakle jedno od bića među mnogim bićima, a ne stvara u nečemu što bi bilo izvan njega. Možemo i tako razumjeti Post 1,1: *U Početku stvori Bog nebo i zemlju*. Stvaranje i sve stvorenje ima iskon u

¹ Nešto izmijenjeno izlaganje održano na Danu Kruga, u Granešini, 24. siječnja 2010.

svome Početku, Bogu i ostaje u njemu. Svemu stvorenome Bog je apsolutno transcendentan i ujedno imanentan jer bi se ono bez njega smjesta vratilo u apsolutno ništavilo.

Drugo, Bog sve »vidljivo i nevidljivo« stvara *iz ništa*, odnosno »ni iz čega«. Kaže se to izričito u Svetom pismu (2 Mak 7, 28; Heb 11, 3), pa o tome govore i rani kršćanski pisci. U teološkom rječniku, dakle, *stvoriti* znači nešto proizvesti »iz ništa«, svojom moći učiniti da bude. Stvorove Stvoritelj ne oblikuje ni iz svoga bitstva ni iz pretpostojeće tvari nego snagom svoje misli, voljom ili riječju čini da budu. Zato Toma Akvinski tvrdi da stvaranje ne treba shvatiti kao akt promjene, *actus motus*, čin gibanja u nečemu ili promjene nečega, nego kao *odnos* Stvoritelj - stvorenje: »Jer ono što je učinjeno putem gibanja ili promjene djeluje na nečemu pretpostojećem. [...] Stoga je stvorenje samo neki odnos prema Stvoritelju kao počelu svog postojanja.« Tu je, dakle, s jedne strane, Apsolutno i nužno Počelo, Bog stvoritelj i, s druge, stvorenje koje je *bitno u odnosu* prema Stvoritelju, pa je stoga relativno i nenužno (kontingentno). Bog uzrokuje prirodna bića tako da postoje i mogu biti drugotni uzroci djelovanja u svijetu. Zato je ono što se zbiva u svijetu od Boga i od prirode, pri čemu po Božjoj volji postoji i ljudska slobodna volja.

Treće, svijet nije stvoren odjednom nego mu je u Bogu početak, a Bog i dalje stvara. Dakako, u starini se gledalo drugačije. Toma Akvinski bio je uvjeren da je svijet zajedno s čovjekom proizašao iz Božje ruke u šest dana stvaranja i da nakon toga tisućama godina u svijetu nema bitne promjene. Svoje stvorove Bog samo »uzdržava i upravlja« (*conservat et gubernat*) i s njegove strane to se svodi na to da stvorenju ne dopušta povratak u ništavilo, odnosno da ono što se u materijalnom svijetu zbog propadljivosti troši ili umre, nadomješta kako bi priroda sačuvala svoj temeljni poredak i sklad. Ovaj materijalni svijet, dakle, po svojoj je naravi pokvarljiv i neizbježno se tijekom vremena troši, kao što se troše zupci na pili dok pili. *Uzdržavanje* stvorenja u takvoj viziji samo je puko održavanje u postojanju, nadomještanje propaloga ili popravljavanje (servisiranje) jer istrošeno ili umrlo traži zamjenu. Tako shvaćeno stvaranje svijeta zapravo je jedanput izvršeno i zapravo dovršeno.

Takva *srednjovjekovna* slika svijeta bila je bitno statična i uopće nije sadržavala pojam napretka (progres). Gledano s moralnog stajališta, na toj Zemlji i u takvom svijetu ljudi se samo muče i kinje u bijednu stanju svoje pale naravi, za koje su, dakako, sami krivi jer su jednoć zloupotrijebili, a i nadalje osobno zlorabe dar slobode. Kao hodočasnici, očiju uprtih u nebo, moraju izbjeći zamkama propadljivog i pokvarenog svijeta te se pobožnim životom, vršeći Božje i crkvene zapovijedi, nekako dokopati vječnog života. »Na svijetu smo zato da Boga spoznamo, ljubimo, služimo mu i tako u nebo dodemo...« (Tridentinski katekizam).

U *novome vijeku* takva slika svijeta, pa i takva teologija, dobrim dijelom su prevladane kao bitno nedostatne. Pojam promjene povezivao se s nesavršenstvom pa je i pojam savršenog bića, razrađen osobito u ontološkom dokazu sv. Anzelma, podrazumijevao savršeno biće kao nepromjenjivo. Od 18. st., međutim, u mnogih filozofa u shvaćanju savršenstva uključuje se i mogućnost promjene. Savršeno biće može biti nepromjenjivo u nekim aspektima, promjenjivo u drugim. Sloboda i stvaralaštvo uključivale bi promjenu, a savršenstvo ljubavi uključuje osjećaje, pa i mogućnost patnje. Općenito se prihvaća da Bog iz svoje apsolutne vječnosti može stvoriti prostorno/vremenit svijet i »pratiti« ga, da tako reknemo, svojom misli i osjećajima u njegovom razvoju i promjenama. Dati da takav razvoj dade i čovjeka, prirodno biće njegove posebne brige kojemu je Zemlja kuća u kojoj zajedno s njime ima mnogo posla. Tako »Nebo i Zemlja« u teološkom razmišljanju mogu imati dublji smisao. Nebo i zemlja su polazne stvarnosti u opisu stvaranja u Bibliji. *Novo nebo i nova zemlja* (Otk 21,1) su postignuto savršenstvo »prvog neba i prve zemlje«, tj. svijeta. U međuvremenu događa se *povijest*, koja je neprekidni proces stvaranja po Božjem Logosu, djelovanjem Duha, a u njoj čovjek ima posebno mjesto i položaj.

Na neprekidno postajanje novine u svijetu upućuje i novovjekovna znanost koja tvrdi da *stvaranje svijeta i čovjeka* ima dugu povijest. Materija je u neprekidnoj promjeni, neprekidno nastaju novi oblici. Evolucija se događa i danas, a gledajući unatrag i u svjetlu činjenice da su u čovjeku otvorena obzorja vrijednosti, etike i morala, utemeljeno se može govoriti o progresivnosti evolucije svijeta ili kozmičke evolucije.

Osporava li se time ono što čitamo u prvim poglavljima Biblije? Ne, jer se u Bibliji jednostavno tvrdi *da* je Bog stvoritelj, a cijela objava s vrhuncem u Kristu kaže *kakav je* Bog i što hoće stvaranjem. Spojimo li ono što kaže vjera i što govori znanost, i ovdje vrijedi da se razum i vjera dopunjuju. Znanost i vjera, svaka na svoj način, uviđaju kako je svijet elegantan i lijep, da obje gledajući svijet svjedoče o činu stvaralačke imaginacije, prepunom reda, omjera i sklada. Vjera govori da Bog stvara po svome Logosu/Riječi, da mu je izvor u Duhu Svetome te da je najviši domet kozmičke evolucije, barem u ovome dijelu svijeta, ljudsko biće sa svojim tijelom, umom, duhom i dušom, a znanost sluti u svojim najvišim dometima i umovima kako je skladno i lijepo nekako bolje i istinitije negoli zbrkano i nagrđeno.

S obzirom na vrednovanje svijeta, do pomicanja naglaska u zapadnoj teologiji došlo je konačno u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora. Govoreći o tome, dogmatska konstitucija *Gaudium et Spes* izabire induktivni put, tj. ide od opažanja svijeta i nekih životnih činjenica da na njih primijeni kršćansku poruku. Slično tradiciji istočne teologije, Koncil je nastojao slijediti ekonomiju Otajstva: Riječ se utjelovila da čovjek bude obožen, deificiran. To što se pošlo od Otajstva ne znači da se pošlo od apstraktnih načela. Zapravo, polazi se

od Krista Čovjeka, koji je dio našega svijeta, koji ima stvarno tijelo. Ide se od Živoga Krista i njegove situacije koju on živi u najmanjima od svoje braće *u svijetu*. Polazište ove teologije je Božji svijet, a u središtu teološkog promatranja je trajno Utjelovljeni i Uskrsli Bog-Čovjek koji ga spašava. Konstitucija je jasna: naša vizija Boga i čovjeka je u Kristu, mi ne znamo za drugo rješenje. Crkva kao zajednica krštenih koji se okupljaju u njegovo ime ne može živjeti u nekim ezoteričnim sferama nego je u svijetu i radi svijeta, kojemu mora služiti.

Ljudskoj mudrosti teško je sve to prihvatljivo. Ona bi radije navještaj Crkve pretvorila u vještu sposobnu politiku i svladavanje Božjih neprijatelja. Ali, na evanđeoskom putu Vazmenog Otajstva, ne vrijedi mudrost »ovoga svijeta« nego ludost Križa. Upravo Križ je stvarnost u kojoj se sjedinjuje čovjek s Bogom, odnosno Crkva sa svijetom: *Evo Čovjeka... Kada budem podignut sa zemlje sve ću privući k sebi ... vjerovat ćete da ja jesam* (usp. Iv 19,5; 12, 32; 13, 19). Stoga Crkva u svijetu izvršuje svoje poslanje onoliko koliko je navještaj Smrti/Uskrsnuća. Nije uspješna koliko je velika i moćna nego koliko je čovječna i u službi malenima. Nije od ovoga svijeta, ali mu je poslana. *Idite i učinite sve narode mojim učenicima*. Ona je »znak i sredstvo najdubljeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda« (LG, br. 1). Janje lomi pečate povijesti i razumijevanja povijesti. Tako, sve se uglavljuje u Kristu, unutar (ekonomije) utjelovljenja Riječi, od početka do svršetka vremena. U pastoralnom pogledu središnje mjesto tu imaju pojmovi čovjek, svijet i vrijeme, Crkva i svijet.

Čovjek je stvoren na sliku Božju i kao njegova sličnost. Post 1,26 u GS pruža uobičajenu egzegezu da je čovjek stvoren 'na sliku Božju', sposoban spoznati i ljubiti svog Stvoritelja i da ga je on postavio nad sve zemaljske stvari da njima upravlja i njima se služi na slavu Božju (br. 12). S obzirom na Post 1,27: muškarca i ženu stvorio je i njihovo sjedinjenje je prvi oblik zajedništva osoba (isto). Otajstvo sličnosti s Bogom istočna teologija više vidi u svjetlu Otajstva saveza: više od odnosa sa Stvoriteljem i sa stvorenjima, čovjek je kao sličnost Božja time što može biti dionikom Božanstva. Slici pripada svojstvo da sudjeluje u svome predlošku i da ga očituje. Zapadna teologija, međutim, ostala je više kod uzročnog shvaćanja, svojstvenog latinskom duhu, dok je istočna teologija više okrenuta znaku i sudjelovanju, kategorijama koje su bliske istočnoj liturgijskoj teologiji. Sin Božji postao je čovjekom da čovjek postane Bogom.

Svijet i vrijeme – u Bibliji se ta dva pojma preklapaju dotle da se rabi isti izraz za oboje, 'olam. Bog je s obzirom na svijet, tj s obzirom na *prirodu i povijest* odnosno na cijelo svoje stvorenje, u odnosu Saveza. Bogu nije svejedno kakav je svijet. Kozmologija, astronomija i geologija govore o svoj dramatičnosti postanka našega svijeta *prirode*. Otk 21,4-5 otkriva svu dramatičnost svijeta *ljudske povijesti*.

Crkva i svijet moraju biti u dijalogu (br. 1-2). Dijalog Crkve sa svijetom se zbiva u okviru ekonomije Spasenja, kao dijalog između Oca i ljudi u Njegovom Sinu/Riječi, po Duhu Svetome – Ljubavi Božjoj.

2. Stvaranje svijeta i čovjeka – prirodoznanstveni pogled

Ovaj naš Svemir jednom je započeo. Danas je još uvijek vrlo aktualan model Velikog praska (engl. *Big Bang*). Prema tom modelu, ovaj Svemir ima svoje podrijetlo u jednome beskonačno malom volumenu i ekstremno vrućem stanju velike gustoće odakle je prije oko 13,7 milijardi godina sve počelo. Najprije su nastale osnovne čestice, osim mase i energije, postalo je vrijeme i prostor, nastale su i sve poznate nam sile. Matematički je dokazano da je ono što zovemo materija valjda bilo u jednoj točki beskonačne gustoće i ništične veličine (obujma). To stanje nazvano je singularnost. Početkom 70-ih godina 20. st. Stephen Hawking i drugi pokazali su kako je mogla teći evolucija Svemira.

Priča moderne znanosti zvuči poput znanstvene fantastike. Ipak, na temelju dosadašnjih otkrića, sve se to dramatično zbilo i dalje se zbiva vodeći prema očitovanju misli i ljudskog duha. Najkraće, nakon trenutka stvaranja temperatura je bila 10^{33} kelvina, a gustoća početnog Svemira 10^{96} kg/m³ (Planckova era, trajanje 10^{-44} sekunde). Iz čiste energije nastale su prve čestice materije i antimaterije. Svemir se hladio jer se toplina trošila u stvaranju prvih protona i neutrona. U prvoj sekundi nakon početka stvaranja formirale su se prve jezgre budućih atoma, jezgre deuterija. Kad se Svemir ohladio na oko 1 milijardu kelvina, te su jezgre davale jezgre helija. Znade se da su, otprilike 300.000 godina nakon početka, na temperaturi od oko 6000 K, nastali prvi atomi vodika. Svemir je dalje evoluirao i na temelju djelovanja četiriju fundamentalnih sila, od kojih je najjača gravitacija, čestice plinova počele su se nakupljati stvarajući galaksije. Neke nakupine bivale su sve veće, sabijale su prema unutrašnjosti, zbog čega je dolazilo do zagrijavanja i kod najvećih nakupina pri kritičnim gustoćama dolazilo je do nuklearnih reakcija (fuzije vodika u helij) – radale su se *zvijezde*. U *zvijezdama* velike mase (superzvijezdama) fuzije su tekle brže, iz vodika je nastajao helij, iz helija atomi ugljika, kisika, magnezija, silicija, željeza... U nekom času superzvijezde bi eksplodirale. Nakon jedne takve eksplozije *supernove*, iz užarenih plinova formirala se, prije 6-7 milijarda godina, manja *zvijezda*, naše Sunce sa svojim planetima. Dakle, sve su *zvijezde*, u mnoštvu ciklusa takvih događanja, uključivši naše Sunce, nastale iz oblaka plina (uglavnom vodika) s malim primjesama težih elemenata koje je u međuzvjezdani prostor izbacila starija generacija *zvijezda*. U nama su elementi iz *zvjezdane prašine*, djeca smo neke davne *zvijezde*!

Mlada Zemlja (nastala prije oko 5 milijardi godina) bila je negostoljubivo užareno tijelo. Čini se da se Zemlja u ranoj fazi sudarila s neakvom gro-

madom veličine Marsa, a taj je sudar stvorio Mjesec. Razdoblje intenzivnog bombardiranja prestalo je prije oko 3,9 milijardi godina. Tada su stvoreni povoljniji uvjeti za nastanak života koji se pojavio prije oko 3,8 milijardi godina. Smatra se da je život nastao kemijskom evolucijom iz anorganskih elemenata što potječu iz zvijezda, a postoje i teorije prema kojima je život stigao s nekog drugog mjesta kometima ili meteorima. Što je od toga točno, još ne znamo. Znamo da su vulkani grijali praatmosferu i u nju slali plinove poput metana i vodene pare, da je para stvarala tlak, a munje i Sunčevo svjetlo davali energetska potporu. Dokazano je i da se jednostavne organske molekule mogu dobiti spontano u uvjetima koji su tada vladali na Zemlji. Kombinacijama osnovnih građevnih elemenata (ugljika, vodika, kisika i dušika) stvarane su sve kompliciranije molekule i makromolekularni stanični oblici koji se smatraju početkom života. Danas mnogo znamo kako je tekla evolucija sve do pojave čovjeka. Svijet se stvarao milijardama godina, a proces stvaranja traje i danas. U kozmosu i na Zemlji.

3. Važnost govora o neprekidnom stvaranju za teologiju i kršćansku duhovnost

Nov pogled na dinamiku svijeta prirode može biti plodonosan za teologiju stvaranja i za duhovni život kršćanina vjernika. U svjetlu spoznaje da Bog stvara »radi njega, po njemu i u njemu«, tj. u Kristu, vjera vjernika naciepljenih na Krista spontano teži da se pretoči u novu zbilju, nov način života, u trajno *duhovno bogoslužje*, kako govori Pavao prvim kršćanima (Rim 12, 1). Njihov *svagdanji život* postaje sudjelovanje i suradnja u Božjem stvaranju. Što god čine ima bogoslužnu dimenziju.

Današnji papa Benedikt XVI. je u jednoj katehezi (2009.) naglasio da Pavlov poticaj prvim kršćanima – a pisao im je na grčkom, da od svagdanjeg života učine *tēn logikēn latreían* – nije dovoljno nijansirano izrekao ni latinski prijevod »rationabile obsequium«, ni hrvatski »duhovno bogoslužje«. Naime, *he logikē latreía* je *bogoslužna stvarnost* u Logosu/Riječi/Sinu/Kristu u Duhu Svetome. Čovjek vjernik u svojoj cjelini, kao biće obdareno razumom, postaje klanjanje, proslava Boga živoga i sudionik u njegovu stvaranju – po Logosu/Kristu. *He logikē latreía* je dakle život kao *kristovsko bogoslužje*, življenje u Bogu po Kristu. Cijeli taj program ili naum spasenja zacrtan je dakle u Božjem Logosu, koji se odrekao svog položaja, u *katabazi*, silasku, u sniženju Sluge. Odrekao se svog položaja i moći, uzeo oblik sluge, prao noge drugima priskačući im u pomoć u njihovim potrebama i položivši svoj život za *anavím*, siromahe. U tome je posebnost kršćanske novosti koja se u kršćanskoj duhovnosti prvenstveno hrani doživljavanjem Otajstva novoga svijeta u nastajanju, Kraljevstva kao nove stvarnosti u Kristu Uskrslome. Kršćani žive vlastito svje-

dočanstvo u iskustvu tog Otajstva posredstvom liturgije, kao žarišta duhovnog života vjernika – Crkve. *Cjelokupna zbiljnost svijeta* zadobiva dakle duhovni smisao u Uskrslome Kristu, a običan *svagdanji život* biva duhovno kristovsko bogoslužje. Novost čovjekova položaja u svijetu nakon uskrsnuća u tomu je da je sveukupna stvarnost prirode i čovjeka već spašena u Kristu i da se spasenje ima ostvariti u novom savezu s Kristom. Zato kršćanstvo naglašava vrijednost svagdanjeg života, a za kršćansku teologiju svijet je povlašteno teološko mjesto (*locus theologicus*).

Znanost je također pod veoma snažnim dojmom svojih otkrića, bilo da je riječ o postanku svemira ili života na Zemlji. Važno je, međutim, naglasiti da vjeri ne trebaju argumenti prirodne znanosti. Vjera je drugi oblik ljudskog iskustva, različit od znanstvenog iskustva, ona je milost i dar. Ipak, poticajno je pratiti što govori suvremena kozmologija i kako se misterij što ga naslućuje i otkriva ljudski um slaže s misterijem Stvaranja po Sinu/Riječi, o čemu govori Objava. Na primjer, fizičari su uočili da postoji zanimljiva podudarnost između niza temeljnih konstanti fizike i parametara svemira u smislu da su zajedno kompatibilni – životu. Prema Objavi, svaki je život u konačnici od Duha životvorca koji izlazi od Oca i Logosa/Sina, odnosno od Oca po Sinu. Isus je Život svijeta po svome Duhu životvorcu. A život nije tek *svojstvo* nečega nego *stanje* živog bića. Bog je dakle život i svaki je život njegov dar. Život se ne može proizvoljno »naći«, uzeti u ruke i posjedovati, ni u prirodi ni u laboratorijima. Samo na jedan način možemo doći do njega: otvorenošću daru koji se nudi vjerom i življenjem. Zato život ne govori ni o čemu drugom nego o sebi. Iz toga slijedi da svaki živi stvor nije život nego *ima darovani život*. Jedini Bog Život je po sebi. A život, kada ga ima, kada jest, nezaustavljivo se pokazuje. U tom smislu je i Isus mogao za sebe reći da je Put, Istina i – Život.

Konkretne izazove vjeri posebno upravlja već letimičan pogled na *evolucija života i čovjeka*. U osnovi ona je tekla onako kako ju je prikazao Charles Darwin. Dakle, prema shemi: spontano pojavljivanje nasljednih varijacija u potomstvu, težnja organizama da proizvode više potomstva nego što ima sredstava za život, neizbježnost borbe za opstanak, mehanizam prirodne selekcije. U kombinaciji sa spolnim odabirom tako se razvio i čovjek, sa svim svojim sposobnostima. Čovjek je i nadalje u evoluciji koja je poprimila nov oblik, oblik kulturne evolucije.

Mnoštvo se intelektualno zanimljivih tema i problema teološke naravi pojavljuje prihvaćanjem evolucijske paradigme. Tu je, najprije, tema nove teologije stvaranja kao izgradnje *odnosa*, svakako u povezanosti s trinitarnom teologijom i soteriologijom. Zanimljivo je tu i traženje odgovora na pitanje je li Krist spasitelj čovjeka ili spasitelj svijeta. On je spasitelj svijeta, svevladar, pantokrator. Postavlja se pitanje kako filozofski i teološki u svjetlu evolucije shvatiti ustroj čovjeka, ljudsku dušu, istočni grijeh; nadalje, što je zlo i kakvo mu je mjesto u evoluciji svijeta, itd. itd.

4. Crkva u svijetu koji se razvija

Nov pogled na pitanje odnosa Crkve i svijeta, nagoviješten u *Dogmatskoj konstituciji o Crkvi* («Lumen Gentium»), Drugi vatikanski sabor razvio je u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu* («Gaudium et Spes»). Tu definiranje vlastitog identiteta Crkva nije potražila u činjenici da je čuvarica Božje objave, nego u činjenici da se sastoji od ljudi koje »u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti u njihovu hođu prema Očevu kraljevstvu«. Ključ razumijevanja odnosa Crkve i svijeta je Uskrsli Krist, sakrament susreta s Bogom. On putem otajstava vjere, posebno Euharistije, svojim Duhom preobražava svijet. Ozbiljuje se preobrazba svemira putem Krista koji je sakrament susreta s Bogom i po Crkvi kao po svome Tijelu. Ta se zbiljnost nužno pretače u vjerničku svakodnevicu: *Ev παντί εὐχαριστεῖτε*, U svemu zahvaljujte! (1 Sol 5,18). Stoga ideal kršćanina nije osama i nirvana Istoka, niti uspješni aktivizam Zapada, nego *Euharistija*, zahvalnost, slava koja povezuje nebo i zemlju, preobražavajući svijet znajući što je *jedino potrebno*. Sjetimo se *Mise svijeta* Teilharda de Chardina, Kozmosa kao hostije i potencijalnog tijela Kristova!²

Ne zaboravljamo, dakako, da postoji u Bibliji razlika između »svijeta« i »ovog svijeta«. Svijet je stvorenje, metafizički ograničeno, nesigurno, krhko i propadljivo. U njemu postoji i nered, izazovi koji čovjeka mogu skrenuti od njegova poslanja u svijetu, u svijetu postoji zlo, zla volja i grijeh kao odklon od Boga. Takvom svijetu pripada i ljudsko djelovanje, obično obuhvaćeno pod izrazom kultura, koje sa sobom nosi i opasnosti otuđenja. Razumljiva je nestrpljivost prvih kršćana, izražena u *Didache*, 10, uklopljena u euharistijsku molitvu, da »mine ovaj svijet i dođe milost«. To je, ipak, samo vapaj dijela svijeta koji se otvorio Kristovu oslobođenju, Crkve koja ima velikog posla u ovome svijetu. Koja i u *Gaudium et Spes* sebe naglašeno vidi u službi svijetu, a objašnjava i kakva ta služba Crkve mora biti.

Istaknimo ovdje da je Koncil snažno naglasio autonomiju zemaljskog, »profanog« područja. »Desakralizacija«, »rašćaranje« svijeta od visokoga srednjeg vijeka naovamo nije bilo nešto negativno, nego je posve zasnovano i na tomišćkoj tradiciji, te je omogućilo razvoj moderne znanosti. No, ne može se reći da područje neurednog ili zlog svijeta i područje milosti imaju između sebe nekakvo *među-područje profanoga* kao neutralno područje. U konačnici,

² U svom spisu *Le prêtre* za vrijeme prvog svjetskog rata s ratišta piše: »Gospodine, htio bih u svojim skromnim mogućnostima biti apostol i (ako smijem tako reći) evanđelist tvoga Krista u Kozmosu. Htio bih svojim razmišljanjem, svojom riječju, svom praksom svoga života otkrivati i navješćivati relacije kontinuiteta koje od Kozmosa u kojem se krećemo po utjelovljenju tvore oboženo ozračje (un milieu divinisé), po euharistiji obožujuće (divinisant), po našoj suradnji oboživo (divinisable). Nositi Krista, snagom posve organskih veza, u srcu stvarnosti koje slove kao najopasnije, najnaturalističkije, najpoganije: to je moje evanđelje i moje poslanje«. <http://www.skac.hr/tekstovi/Teilhard%20de%20Chardin.htm>. Preuzeto 14.07.2010.

ljudi vjernici ne mogu živjeti shizofreno, raspolučeno, samo glumiti da su u svijetu. Oni moraju biti kvasac i svjetlo, moraju u ovaj svijet i cjelokupno zbivanje svojim djelovanjem unositi duhovno značenje i smisao, stvarati kristsovsko ozračje. Konačno je pitanje onima koji govore da su kršćani: hoćemo li svijet bez Boga ili s Bogom, stvorenje koje je preobraženo svjetlom s Tabora i Uskrsloga, ili luciferski »ovaj svijet« hladne tehnike i društva bez duše. U pitanju je eshatologija na djelu. I otkako je On jedan od nas nije to nekakav nebulozni program. Veoma je i posvema konkretan: »Crkva vjeruje da preko svojih pojedinih članova i po čitavoj svojoj zajednici može mnogo pridonijeti da ljudsku obitelj i njezinu povijest učini čovječnijom« (GS, br. 40).

Crkva dakle u svojem htijenju da bude u »službi svijetu« istodobno je neistovjetna s njime i konvergentna u nekim najplemenitijim njegovim ciljevima. Ne postoji usporedno sa svijetom nego je u svijetu. Čak, teološki gledano, ona *jest* svijet na putu preobraženja, ali ako je vjerna svome poslanju neizbježno je prijetnja i osuda *ovoga* svijeta, njegovoj tobožnjoj samodostatnosti i stvarnoj osuđenosti na neuspjeh i beznade. Osuda ovoga svijeta i u samoj sebi. Jer svijet i *ovaj* svijet, pozvani su postati Kraljevstvo koje u zemaljskoj Crkvi neuništivo i trajno ima svoju zdravu jezgru. Stožer oko koga i unutar kojega se sav Svijet vrti jest Krist Gospodin, Spasitelj svijeta. Znajući ili ne znajući, u Njemu se sve korijeni i dolazi punini smisla, u povezanosti je s duhovnim Nadsvijetom Kraljevstva koje je među nama. Tako nema zapravo ničega dobrog, lijepoga i istinitoga u svijetu što nema religioznu dimenziju i božansku snagu Duha Božjega.

Ljudski progres ima goleme mogućnosti da olakša život ljudima. Mjerilo njegove ispravnosti su vrednote koje podupire ili možda ugrožava. Otac je »posvetio ljudske veze, u prvom redu obiteljske, koje su izvor društvenog života«. (GS br. 32) Razbija li osobnost i povezanost među ljudima, ide u krivom smjeru. Kršćanstvo upravo na izgradnji osoba i društvenog povezivanja, osobito Isusovim revolucionarnim zahtjevom ostvarivanja »viška« u svim odnosima, nadrastajući logiku vraćanja udarca, čuvanja vlastite košulje ili čak neupitnosti krvnih veza. »Tkogod vrši volju Oca mojega, koji je na nebesima, taj mi je i brat i sestra i majka« (Mt 12, 50). »Ne mislite da sam došao mir donijeti na zemlju. Ne, nisam došao donijeti mir, nego mač. Ta došao sam rastaviti čovjeka od oca njegova i kćer od majke njezine i snahu od sivekrve njezine; i neprijatelji će čovjeku biti ukućani njegovi« (Mt 10, 34-36). Čovjek nije svediv ni na prirodu, ni na biologiju, niti je samo u funkciji društva. Raspeti i uskrsli Krist spasio je svijet, slomivši moć zloga, da se sav svijet, prema Božjem naumu, preobrazi te bude dovršen (*Gaudium et spes*, br. 2). Čovjeka spašava u zajednici, ali svatko se uključuje slobodno.

Čudno je što ni neki duhovni pisci ne shvaćaju važnost svijeta koji Bog stvara po Sinu/Riječi/Kristu. Materijalno stvorenje pa onda i ljudsko tijelo

imaju mističnu dimenziju iz odnosa prema Stvoritelju i po utjelovljenoj Riječi, Kristu uskrslome koji spašava sve stvorenje. Otajstveno, on je u srcu materije koja će uminuti, a to znači ovakva kakva je pred našim očima će nestati, i biti konačno potpuno preobražena, savršeno nova. Nije dakle Krist spasitelj samo po onome što je učinio za zemaljskog života i po uzvišenom nauku koji nam je dao nego i, nadasve, po svojoj prisutnosti u svijetu u kojemu je kozmički Krist. Cjelokupna stvarnost materijalna i duhovna uglavljuje se i bit će uglavljena u Njemu (Ef 1, 9-10).

Zaključak

Stvaranje se događa uspostavljanjem *odnosa*, u fizičkom svijetu i u svijetu duha. Stvaranje znači odnos. Odnosi u ovome svijetu nastaju konfiguracijom među dijelovima iz čega izranjaju nova svojstva, novine bića (emergencija) i nova bića. U prirodnom redu novost emergira djelovanjem prirodnih sila i zakona (*causae secundariae*). Racionalnost svijeta i red u neživome i živome svijetu uspostavlja se spontanim nastajanjem razlika, a prema principu odabira (selekcije) stvaraju se sve složenije linije raznih sustava (u kozmosu zvjezdani sustavi, na Zemlji atomi, spojevi, molekule, makromolekule, jednostanični, višestanični organizmi, ekosustavi, biosfera, noosfera...). Samoorganiziranje tvari nastaje prema matematičkim i logičkim principima tako da svijet kao cjelina djeluje uređeno i skladno, a gledan u pojedinostima neprekidno je u nastajanju. Teorija determinističkog kaosa pokazuje da ništa nije nekauzalno, da u neregularnim sustavima na mikroskopskim i makroskopskim razinama vlada determinizam, a istodobno indeterminizam i samo probabilnost, tj. vjerojatnost ishoda. Pokazuje se da je najdublja narav prirodnih procesa aleatorne naravi, područje otvorenih sustava u vremenu/prostoru, pri čemu, tijekom procesa, svaka od varijabli može doživjeti promjenu čime se mijenjaju ishodi. Samo Bog u svojoj vječnosti, u izvanvremenosti i izvanprostornosti, može obuhvatiti sve, u cjelini i pojedinostima, tako da konačno ništa ne izmiče njegovoj Providnosti.

Prema judeokršćanskoj objavi, takav svijet je dobar i po Božjoj volji. Prema kršćanskoj objavi, On ga stvara u Sinu/Logosu, radi Sina i po Sinu, a na svoju slavu. Stvaranje je *uspostavljanje odnosa* Bog – stvorenje te među dijelovima u Svemiru i među ljudima koje, sukladno spoznajama novovjeke znanosti, vidimo kao neprekidno Božje stvaranje. Kako Božji Logos u stvaranju ima središnju ulogu, sudjelovati u Božjem stvaranju znači djelovati logikom Logosa/Riječi/Sina/Krista. Mjera te logike je Utjelovljenje, *davanje za druge*, »za spas svijeta«, *pranje nogu drugima*, s vrhuncem u smrt na križu. Spasenje je izgradnja zajedništva, ulazak u život s Bogom s drugima i po drugima. Zato Uskršli okuplja ljude. Zato nema kršćanstva bez zajedništva, bez neprekidnog

uspostavljanja i izgradnje odnosa. Tako biva *Novo Nebo i Nova Zemlja*, tako se stvara novo stvorenje. Da bi kršćani bili vjerodostojni, moraju se kloniti svake neiskrenosti, pretvaranja, lažne sigurnosti. Svijetu kojeg su dio moraju pristupati pošteno i s poštovanjem, u poniznosti i u duhu služenja. A da bi kršćanska Crkva bila vjerodostojna, mora takve odnose gajiti najprije unutar sebe. Ako evoluciju svijeta shvatimo kao neprekidno Božje stvaranje (*creatio continua*), lakše nam je razumjeti poziv da kao čovječni ljudi budemo njegovi suradnici.

Stvorenje u tajanstvenim dubinama proniče Duh Boga stvoritelja i Krista Svevladara. »Sve stvorenje zajedno uzdiše i muči se u porođajnim bolima« (usp. Rim 8, 22), preobražavajući se prema točki Omega, Kristu i u konačnici Bogu. U tome procesu stvaranja evolucijom, čovjek duša – tijelo je s mističnom, duhovnom dimenzijom.³

---

³ O mistici materije i ljudskog tijela, a onda o dubini spolnosti, govori francuski filozof Fabrice HADJADJ u izvršnoj knjizi *La profondeur des sexes. Pour une mystique de la chair* (Paris, Éditions du Seuil, 2008). Ono je paradoksalno u filozofskom i provokativno u teološkom pogledu. Teži revalorizaciji tijela u duhu zdrave židovske i kršćanske tradicije. U materiji i u ljudskome tijelu, svjetlom vjere u stvaranje, u utjelovljenje i Kristovo uskrsnuće, daleko od svakog dualizma, prepoznaje duhovnu mističnu stvarnost. Onaj koji se usudi načiniti dobar hrvatski prijevod tog višeslojno zahtjevnog djela, imat će većih zasluga za hrvatsku kulturu nego da je za pokoru prepisao nekoliko podebelih kodeksa ili sagrađio osrednji most. Toliko je teško, ali pametno i nadahnjujuće napisana.